

Позднякова Л.О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків,
Університет державної фіскальної служби України

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ

Позднякова Л.О. Функціональне призначення страхової системи. У статті здійснено критичний аналіз та узагальнення наукового досвіду щодо підходів та методів визначення функцій систем комерційного та соціального страхування. Запропоновано авторську методологію на основі класифікації функцій за сферою дії. Розроблено класифікацію функцій страхової системи як цілісного утворення. Висунуто гіпотезу, що призначення та роль страхової системи знаходять свій прояв не тільки у її функціях, але й у своїй єдності та взаємодії.

Ключові слова: комерційне страхування, соціальне страхування, страхова система, функції.

Позднякова Л.А. Функциональное назначение страховой системы. В статье осуществлены критический анализ и обобщение научного опыта касательно подходов и методов определения функций систем коммерческого и социального страхования. Предложена авторская методология на основе классификации функций по сфере действия. Разработана классификация функций страховой системы как целостного объекта. Выдвинута гипотеза, что назначение и роль страховой системы находят свое проявление не только в ее функциях, но и в своем единстве и взаимодействии.

Ключевые слова: коммерческое страхование, социальное страхование, страховая система, функции.

Pozdnyakova L.O. Functional purpose insurance system. The article deals with the critical analysis and generalization of scientific experience regarding approaches and methods for determining the functions of commercial and social insurance systems. The author's methodology is proposed based on the classification of functions according to the sphere of action. The classification of functions of the insurance system as a holistic entity is developed. A hypothesis has been put forward that the purpose and role of the insurance system finds its manifestation not only in its functions, but also in their unity and interaction.

Key words: commercial insurance, social insurance, insurance system, function.

Постановка проблеми. Розвиток національної страхової системи відбувається в складних умовах, які пов'язані з рецесією в економіці країни, суттєвим зниженням рівня життя населення, посиленням соціальної напруги в суспільстві, активізацією глобальних та євроінтеграційних процесів, виникненням загроз військового характеру. Зволікання з реформуванням страхової сфери або точковий і несистемний характер цих реформ провокує турбулентність її розвитку, а отже, низьку результативність. Ефективний розвиток національної страхової системи можливий тільки за умови проведення глибоких реформ у страховій сфері. Підґрунтям практичної реалізації цих реформ є поглиблене теоретико-методологічне обґрунтування, адекватне до сучасних реалій переосмислення змістовних основ та функціонального призначення страхової системи. Під час вивчення змісту, економічної природи та функціонального призначення страхової системи необхідно зважати на те, що ця категорія виражає економічні відносини, які притаманні не тільки комерційному страхуванню. Страхові відносини у суспільстві мають значно більше поширення, адже вони включають у себе і державне соціальне страхування. Ідентифікація сутності страхової системи, її функціонального призначення має відповідати сучасному рівню економічного розвитку країни та рівню організації соціального захисту населення. Це обумовлює необхідність оновлення наукової парадигми страхової системи в

контексті формулювання її сучасного функціонального призначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досі існує незначна кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які присвячені дослідженню теорії та методології страхової системи. Вивчення категорії «страхова система» як цілісного утворення, якому притаманні певні функції, має вузький і незавершений характер. Як правило, в науковій літературі запропоноване теоретичне та методологічне обґрунтування функцій страхування, страхового ринку, ринку страхових послуг, соціального страхування, соціального захисту та забезпечення. В наукових працях таких відомих вітчизняних вчених, як, зокрема, В. Базилевич [14], Н. Внукова [12], О. Гаманкова [28], Л. Нечипорук [26], С. Осадець [24], В. Плиса [13], В. Фурман [27; 30], ґрунтовно вивчені функції, які притаманні як комерційному, так і соціальному страхуванню. Загалом автори уточнюють і вдосконалюють наявну класифікацію функцій комерційного і соціального страхування. Значну увагу вивченню теоретичного підґрунтя страхування та його функцій приділили і зарубіжні вчені, зокрема О. Мачульська [9], В. Роїк [13] запропонували класифікацію основних функцій соціального страхування. Цінним є розроблений вітчизняним дослідником С. Пожар [15] авторський ієрархічний підхід до класифікації функцій соціального страхування. Слід також відзначити Л. Васечко [14], яка представила дворівневу класифікацію функцій соціаль-

ного страхування. У вітчизняній практиці єдиною ґрунтовною працею щодо теорії, методології та практики страхової системи є дослідження В. Баранової [7], в якому автор розкриває проблеми функціонування і розвитку фінансового механізму страхової системи України. Отже, наукові дослідження, в яких страхова система та її функції розглядаються з точки зору єдиного цілісного утворення, практично відсутні. Тому опрацювання сучасної теорії страхової системи в контексті її функціонального призначення є особливо актуальним.

Формулювання цілей статті. Метою статті є поглиблення теоретичних засад та розробка методичних підходів до визначення функціонального призначення страхової системи як цілісного утворення.

Для досягнення поставленої мети визначені такі основні завдання роботи: висвітлити теоретико-методологічний інструментарій дослідження страхової системи та її функціонального призначення; проаналізувати вітчизняну та зарубіжну наукову літературу щодо класифікації функцій комерційного і соціального страхування; запропонувати авторський методологічний підхід до визначення функціонального призначення страхової системи; розробити класифікацію функцій страхової системи за сферою дії.

Виклад основного матеріалу. У розвитку сучасної теорії і методології пізнання страхової системи все більше уваги приділяється формуванню новітніх пізнавальних установок. Страхова теорія у цьому контексті – це методологічне підґрунтя вчення про страхову систему. Методи наукового пізнання, які використовує теорія страхування, дають змогу глибоко дослідити теоретичні основи страхової системи, осмислити її сутність, функціональне призначення, а також запропонувати оновлену парадигму страхової системи.

Особливе значення у вивченні теорії страхової системи має ґносеологічний принцип, який передбачає оновлений, сучасний рівень пізнання. Застосування ґносеологічного принципу у дослідженні теорії страхової системи дає змогу чітко ідентифікувати її сутність, зміст та функціональне призначення, що відповідає реальному стану страхової сфери. З точки зору ґносеології розвиток теорії страхової системи має історичний характер і виступає «формою теоретичного мислення, наукової абстракції, яка є зрізом реального економічного життя» [1]. Історичний еволюціонізм є одним із наукових методів, який сприяє вирішенню проблеми формування новітньої теорії страхової системи, дає змогу дослідити логіку динамічних трансформацій теорії та методології системи. Історичний еволюційний розвиток розглядається не як примітивна, машинальна зміна, а як саморозвиток, самовдосконалення, перехід на вищий рівень організації, тобто вивчається з позиції діалектики.

В науковій праці [2] нами всебічно вивчено роль діалектичного методу пізнання в теоретико-методологічному обґрунтуванні страхової системи. Зокрема, зроблено висновок, що діалектичний метод, який покладений в основу фундаментальної методології, дає змогу вивчати страхову систему з позиції розвитку, переходу від архаїчного, застарілого до сучасного, модерного. Цей метод сприяє вивченню категорії «страхова система» з позиції її саморозвитку і переходу на більш високий рівень розвитку, тобто з позиції діалектики. Використання в процесі вивчення основних законів діалектики дає змогу дослідити трансформації сутності

та змісту, категоріальних визначень, функціонального призначення та прихованих механізмів розвитку страхової системи. Опрацювання теорії страхової системи крізь призму законів діалектики дало нам змогу дійти висновку, що сучасний розвиток страхової системи є переходом від інерційної самоорганізації до гнучкого та постійного оновлення і самовдосконалення.

У процесі вивчення теорії страхової системи вагому роль відіграє системний підхід як принцип пізнавальної та практичної діяльності. Принцип системності, на думку В. Кузьміна [3], означає, що явище об'єктивної дійсності, яке розглядається з позицій закономірності системного цілого та взаємодії складових його частин, утворює особливу ґносеологічну призму, або особливе «вимірювання» реальності. Системний метод пізнання не підмінює діалектику, а є подальшим розкриттям і збагаченням таких діалектичних принципів, як, зокрема, розвиток, функціональність, зв'язок, взаємодія, взаємозалежність. Значущість системного методу полягає в тому, що він дає можливість виокремити складові та структурні елементи страхової системи, розкрити діалектику їхнього взаємозв'язку, дослідити процеси формування та розвитку системи, визначити умови існування з огляду на її внутрішні та зовнішні (глобальні) зв'язки [4].

Використання та узагальнення досвіду вітчизняних та зарубіжних науковців щодо використання методології системного підходу у страховій сфері дали нам змогу ідентифікувати страхову систему як динамічну цілісну єдність, яка має визначену структуру, складається із взаємозалежних та взаємопов'язаних елементів, кожний з яких може розглядатися як окрема система, виконує функції перерозподілу грошових потоків з метою страхового захисту та встановлення визначених соціальних стандартів [5].

Визначаючи складові елементи страхової системи, ми дотримуємося позиції Ю. Троніна [6], який акцентує увагу на необхідності розрізняти зміст таких понять, як «страхова система» та «система страхування». Систему страхування автор визначає як «множину суб'єктів страхування, об'єктів страхування та грошових фондів, пов'язаних між собою відносинами із захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб за настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються зі страхових внесків (страхових премій), які сплачуються ними, а також іншими (економічними, фінансовими, цивільними тощо) відносинами». До систем страхування автор цілком справедливо відносить систему комерційного страхування і систему соціального страхування. Процеси, які відбуваються у визначених системах страхування, відображають реальні форми фінансових взаємовідносин між страховиками, страхувальниками, страховими посередниками, фондами соціального страхування, а також є складовими елементами цілісної страхової системи. Аналогічну точку зору має вітчизняний дослідник В. Баранова [7], яка до елементів страхової системи відносить інституцію ризикового страхування та інституцію соціального страхування.

Сучасний економічний розвиток України передбачає поступову соціальну трансформацію, передумовою якої є перегляд традиційної ролі страхової системи, в якій неможливо однозначно вирішити проблему пріоритетності розвитку однієї з її складових. Тому категорії «система комерційного страхування» та «система

соціального страхування» слід розглядати як цілісну систему, а взаємодію між елементами системи – за принципом гетерархії, який передбачає відносини взаємодії та взаємозалежності в системі.

Зміст страхової системи як економічної категорії найбільш повно розкривається на основі поглибленого порівняльного аналізу функцій, які притаманні системам комерційного та соціального страхування. В науково-довідковій літературі функція – це «робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності, роль когось, чогось» [8, с. 912]. У філософсько-правовій літературі термін «функція» визначається як діяльність (тобто виконання чи здійснення) у межах певної системи, до якої вона належить [9, с. 190]. Отже, функція уособлює певне явище і процес діяльності у визначених межах. Більш розгорнуте тлумачення терміна «функція» пропонує М. Марченко, який вважає, що весь плюралізм думок зводиться до трьох підходів: функція є категорією, яка ілюструє соціальне призначення права; функція – це напрям впливу на суспільні відносини; функція є результатом поєднання двох вищезазначених позицій [10, с. 53]. На думку М. Бондарук [11], «під функціями соціального страхування необхідно розуміти сукупність напрямів діяльності системи соціально-економічних відносин у сфері забезпечення належних соціально-економічних умов для працівників унаслідок настання соціальних ризиків».

Простежуючи в системному розумінні значення поняття «функція категорії», ми робимо висновок, що найчастіше під функцією розуміють певну діяльність, значення або роль, яку виконує об'єкт, що вивчається в рамках визначеної системи. Таким чином, розглядаючи поняття «функція категорії» через призму її економічного змісту, визначаємо поняття «функції страхової системи» як явище, яке визначає роль страхової системи та напрями її впливу на соціально-економічну сферу суспільства.

Функції будь-якої системи корелюються із завданнями та роллю, яку система виконує на певному етапі її розвитку. Система соціального страхування розв'язує два важливі соціально-економічні завдання: збереження або відновлення працездатності активної частини населення країни і гарантоване матеріальне забезпечення громадян за настання соціальних ризиків.

Позиції вітчизняних дослідників [12; 13; 14] щодо визначення функцій соціального страхування зводяться приблизно до таких: функція формування грошових страхових фондів; захисна функція; компенсаційна функція; відтворювальна функція; перерозподільна функція; стабілізуюча функція. Дещо спрощеної позиції дотримується зарубіжний науковець О. Мачульська [15, с. 6–7], яка до основних функцій соціального страхування відносить економічну, що виявляється в повному або частковому відшкодуванні заробітку або іншого джерела засобів існування, та демографічну, що покликана стимулювати відтворення народонаселення, необхідного для нормального розвитку країни. В науковій праці за редакцією С. Юрія за аналогією з функціями фінансів виокремлено лише дві функції соціального страхування, а саме розподільчу та контрольну [16, с. 85]. З точки зору права автор [17] пропонує таке визначення функцій соціального страхування: організаційна, політична, захисна, демографічна. Зокрема, вчений пропонує об'єднати функції формування грошових фондів і перерозподільну та визначити її як орга-

нізаційну. Однак процеси формування фондів і процеси їхнього перерозподілу мають різний внутрішній зміст і виражену специфіку, тому їхнє об'єднання вважаємо помилковим. Хибним також вважаємо виокремлення політичної функції соціального страхування, оскільки прелімінарним поняттям є соціальна політика, яка відображає загальний напрям, певний характер діяльності держави у соціальній сфері. А на основі визначеної соціальної політики викристалізуються функції соціального страхування. Крім того, недоречною вважаємо пропозицію автора сприймати термін «захист» як термін «охорона», а функцію визначити як охоронну.

Більш чітку класифікацію запропоновано колективом авторів [18, с. 16], які до функцій соціального страхування відносять захисну, компенсаційну, відтворювальну, перерозподільну та стабілізуючу. Зарубіжний дослідник В. Роїк, крім загальновідомих функцій соціального страхування, виокремлює функцію соціального захисту застрахованих [19, с. 48]. Ґрунтовно визначила функції соціального страхування Л. Васечко, яка запропонувала класифікувати функції на двох рівнях, а саме на рівні фізичної особи та на рівні держави [20].

Вітчизняний дослідник Є. Пожар [21] пропонує авторський ієрархічний підхід до класифікації функцій соціального страхування, сутність якого полягає у визначенні функцій на мікрорівні (акумуюча); на рівні підприємств, організацій (стимулююча, перерозподільна); на макrorівні (захисна, відтворювальна, контрольна).

Узагальнення наукового доробку щодо визначення функцій соціального страхування дало змогу дійти висновку, що мають місце штучне розширення та дублювання окремих функцій, а також нехтування їхньою природою; виокремлено політичну, демографічну, організаційну природу функцій, водночас не визначено економічну; запропоновано ієрархічний підхід до класифікації функцій соціального страхування, однак їхнє групування викликає сумніви.

Зважаючи на те, що досі в доктрині соціального захисту не представлено чіткого критерію визначення функцій соціального страхування, пропонуємо окремий методологічний підхід, сутність якого полягає в ідентифікації функцій за сферою дії. Відповідно, за сферою дії поділяємо функції соціального страхування на соціальні, економічні та політичні, які мають більш детальну систематизацію.

До соціальних функцій соціального страхування відносяться захисна функція, яка полягає у захисті громадян у старості, в разі безробіття чи захворювання, в разі втрати працездатності, щодо підтримки материнства і дитинства, з охорони здоров'я; відтворювальна функція, яка ґрунтується на тому, що соціальне страхування покликане забезпечувати застрахованим та членам їхніх родин покриття витрат, достатніх для нормального протікання відтворювального циклу; превентивна функція, яка полягає у зниженні ймовірності настання страхових ризиків і негативних наслідків їхнього прояву.

Економічні функції соціального страхування поділяються таким чином: акумулююча, яка відповідає за формування спеціалізованих грошових фондів, за рахунок яких покриваються витрати непрацездатним особам, які за настання певних страхових ризиків не беруть участь у трудовому процесі; перерозподільна, яка є одним зі способів перерозподілу валового внутрішнього продукту; компенсаційна, яка полягає у

виплаті грошової компенсації в разі настання соціальних ризиків; інвестиційна, яка відповідає за забезпечення економіки країни інвестиційними ресурсами.

До політичних функцій соціального страхування відносимо такі: стабілізаційна, яка ґрунтується на соціальній політиці держави щодо забезпечення соціальної стабільності у суспільстві шляхом узгодження інтересів соціальних суб'єктів із системою соціального страхування; функція суспільного паритету та диференціації, яка полягає у впровадженні державою такої соціальної політики, яка сприяє вирівнюванню життєвого рівня різних соціальних груп населення, які працюють і які не залучені до трудового процесу.

З'ясування сутності, природи та специфіки прояву функцій соціального страхування дає змогу більш глибоко усвідомити характер процесів, які відбуваються в соціальній сфері, та виокремити наявні проблеми через призму сучасних реалій розвитку України. Водночас до складових елементів страхової системи відноситься також система комерційного страхування. Отже, потребує ґрунтовного аналізу визначення функцій, які притаманні системі комерційного страхування.

З точки зору права до функцій страхування відносяться такі: ризикова (це основна функція, адже в основу страхування покладено ризик, тобто ймовірність настання збитку або шкоди); попереджувальна, метою якої є усунення або мінімізація страхового ризику; контрольна, сутність якої полягає у контролі за цільовим формуванням і використанням коштів страхового фонду, а також здійсненні фінансового контролю за проведенням страхових операцій [22, с. 279–281]. Вітчизняний дослідник А. Таркуцяк [23, с. 7–9] до основної функції комерційного страхування відніс «превенцію ризику», збереження і примноження коштів страхувальників, а також автор виділяє інвестиційну функцію. У ґрунтовній науковій праці під керівництвом С. Осадця [24] науковці дійшли висновку, що страхуванню притаманні такі функції: ризикова, створення і використання страхових резервів (фондів), заощадження коштів, превентивна. Такої ж думки дотримується В. Камадовська [25, с. 6], яка вважає доцільним визначати функції страхування, які б враховували особливості страхування життя, а саме ризикову, заощаджувальну (нагромаджувальну), фінансову, попереджувальну. Професор Л. Нечипорук [26] визначає функції страхування з точки зору процесуального підходу. Зокрема, автор зазначає, що страхування має свій економічний зміст і відповідні йому форми прояву, що виражаються в їхніх функціях, а саме формування спеціалізованого страхового фонду коштів; відшкодування збитків та особистого матеріального забезпечення громадян; попередження страхового випадку і скорочення розміру збитків від стихійних лих і нещасних випадків. Вчений також виокремлює інвестиційну функцію страхування.

Вітчизняний дослідник В. Фурман [27] пропонує свій авторський підхід до визначення функцій страхування, значно розширюючи їхнє коло, а саме він виділяє ризикову (компенсаційну), накопичувальну (заощаджувальну, капіталоутворюючу), стабілізуючу, виробничу, інвестиційну, бюджетозаміщувальну, контрольну і репресивну функції. Крім цього, автор вважає, що всебічне опрацювання функціонального призначення страхування вимагає виокремлення функцій, які притаманні окремим видам страхування.

Водночас О. Гаманкова [28] вважає, що об'єктивний характер страхових відносин «обумовлюється потребою людей у страховому захисті від ризиків (реалізується захисна функція). Страхування є унікальним методом утворення грошових фондів для забезпечення такого захисту на основі перерозподілу ресурсів між учасниками створення зазначених фондів у просторі та у часі (реалізується розподільна функція). Ці грошові фонди, оскільки вони потребують відповідного управління, виступають у ринковій економіці як капітал (реалізується капіталоутворювальна функція)». Крім того, вчений робить дуже важливий висновок, що «функції страхування, як і його ознаки, <...> мають бути притаманні категорії страхування як єдиному цілому, включаючи страхування комерційне і страхування соціальне». Повністю підтримуємо цей висновок, однак для більш глибокого вивчення функцій системи комерційного страхування застосуємо методологічний підхід, який полягає в ідентифікації функцій страхування за сферою дії. Відповідно, за сферою дії поділяємо функції системи комерційного страхування на соціальні, економічні та політичні, які мають більш розгорнуту систематизацію.

Головною функцією системи комерційного страхування, яка відноситься до сфери соціальної дії, є захисна функція. Ця функція обумовлюється самою природою страхування, оскільки страхування виконує важливу соціальну місію, яка полягає у здатності слугувати засобом захисту та задоволення потреб членів суспільства. Серед низки чинників, які стали підставою виникнення страхування як соціально-економічного явища, виокремлюють:

- наявність небезпек, здатних заподіяти майнових та/або інших збитків; неможливо ні запобігти їх настанню, ні попередити їх настання (об'єктивний фактор);
- наявність у фізичних осіб потреби у схоронності і цілісності належних їм матеріальних цінностей (суб'єктивний фактор);
- прагнення фізичних осіб долати наявними засобами небезпеки, які викликають у них страх і побоювання щодо настання негативних наслідків (об'єктивно-суб'єктивний фактор) [29, с. 29].

В науковій праці [5] нами зазначено, що ідентифікація системи комерційного страхування як соціально-економічної категорії відбувається через призму соціального ефекту, який досягається в суспільстві завдяки її функціонуванню. Соціальний ефект системи комерційного страхування полягає в ефективному, сталому розвитку суспільного виробництва, акумулюванні значних коштів страхових резервів, які виступають джерелом фінансового забезпечення соціального та економічного захисту населення.

До функції соціальної дії відноситься також відтворювальна функція, яка має тісний взаємозв'язок із захисною функцією. Відтворювальна функція комерційного страхування полягає у забезпеченні кількості і структури трудових ресурсів шляхом відшкодування збитку, який пов'язаний із втратою працездатності, здоров'я, витрат на лікування і реабілітацію. Реалізація цієї функції здійснюється через укладання договорів особового страхування, страхування життя, медичного страхування.

Захисна функція комерційного страхування має когерентну взаємодію з функцією акумулювання грошових коштів у вигляді страхових резервів (фондів). Ця функція відноситься до економічної сфери дії і полягає в накопи-

ченні страховиком певного капіталу, який забезпечує стабільність страхування, гарантію виплат і відшкодувань. Шляхом реалізації функції акумулювання відбувається стабілізація економічної ситуації для кожного застрахованого зокрема і для економіки загалом. Страховики, акумулюючи страхові внески страховальників, перетворюють пасивні грошові кошти на потоки активного капіталу, який використовується як інвестиційні ресурси. Отже, простежується тісний взаємозв'язок і взаємозалежність між функціями акумулювання, перерозподілу грошових коштів та інвестиційною. За рахунок формування страхових резервів відбуваються концентрація інвестиційних ресурсів і стимулювання економічного зростання національного господарства.

Існують й інші підходи до виокремлення функцій комерційного страхування, які відносяться до економічної дії. Так, на думку В. Фурмана [30, с. 59–60], капіталоутворювальна функція поглинає заощаджувальну, фінансову, інвестиційну та інші функції. Вчений мотивує це твердження тим, що створення страхових фондів та управління ними обов'язково приводять до перетворення їх на капітал. Такої ж позиції дотримується О. Гаманкова [28], яка вважає, що грошові фонди, які формуються страховиками, «потребують відповідного управління, виступають у ринковій економіці як капітал (реалізується капіталоутворювальна функція)».

Погоджуємося з твердженням, що в процесі страхування з'являються умови для утворення капіталу для всіх суб'єктів страхових відносин, а саме держави, страховиків, страховальників, страхових та нестрахових посередників. Однак ці процеси накопичення капіталу для кожного з визначених суб'єктів мають конкретний економічний зміст, специфічний характер та функціональне призначення. Тому вважаємо доцільним функції комерційного страхування за економічною дією поділяти на акумулятивну, перерозподільну, компенсаційну та інвестиційну.

Теоретично-порівняльний аналіз функцій страхування за сферою дії дав змогу дійти висновку, що захисна функція виявляється в тому, що розподільні і перерозподільні відносини як для комерційного, так і для соціального страхування пов'язані з формуванням цільових грошових фондів, які призначені для забезпечення страхового захисту учасників створення цих фондів. Водночас ці розподільні відносини генерують процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту. Ці процеси відбуваються об'єктивно та одночасно з процесом утворення фондів, призначених для страхового захисту. Отже, можна стверджувати, що як соціальному, так і комерційному страхуванню притаманна розподільна функція. Однак об'єднання захисної і розподільної функцій страхування завуальовує суспільне призначення страхування, тоді як саме його вона має виражати.

Водночас відтворювальна та компенсаційна функції подібні за своїм змістом. Тому аналогічно з класифікацією функцій комерційного страхування, яку запропонувала Л. Нечипорук [26], пропонуємо об'єднати ці дві функції в єдину, а саме функцію відшкодування збитків. З точки зору соціальної дії за рахунок відшкодування збитків відбувається відтворення працездатності та здоров'я застрахованих осіб; з точки зору економічної дії страхування створює фінансові умови для швидкого відновлення майнових збитків за рахунок компенса-

ції втрат. Отже, функція відшкодування збитків відноситься як до соціальної, так і до економічної сфер дії.

Аналогічно превентивна функція полягає у зниженні ймовірності настання страхових ризиків і негативних наслідків їхнього прояву і відноситься до соціальної та економічної сфер дії. До функції політичної дії комерційного страхування відносимо стабілізаційну, яка базується на державній політиці в сфері страхування, її соціальній спрямованості та економічній ефективності.

Оскільки страхову систему ми відносимо до цілісного утворення, то пропонуємо класифікувати функції страхової системи за сферою дії на соціальні, економічні та політичні, які мають більш розгорнуту систематизацію. Узагальнення наведеного вище теоретичного та порівняльного аналізу щодо визначення функцій систем соціального та комерційного страхування дало змогу обґрунтувати та запропонувати класифікацію функцій, які притаманні всій страховій системі (табл. 1).

Ефективне функціонування страхової системи ґрунтується на основі органічного поєднання і взаємопроникнення соціального і комерційного страхування. Специфічне соціально-економічне призначення та роль страхової системи знаходять свій прояв не тільки у її функціональному призначенні, але й в когерентній взаємодії між визначеними функціями. Тому категорію «страхова система» слід розглядати як цілісне утворення, а функціональне призначення – через принцип гетерархії, який передбачає взаємозалежні відносини.

Висновки. На основі використання методології системного підходу в роботі визначено, що страхова система є динамічною цілісною єдністю, яка має складну, ієрархічну структуру. Складається страхова система із взаємозалежних та взаємопов'язаних елементів, кожний з яких може розглядатися як окрема система та виконує певні функції. Означено організаційну структуру страхової системи, а саме страхова система складається із системи комерційного страхування і системи соціального страхування. Системи комерційного і соціального страхування мають власну архітектуру.

Зазначено, що економічний зміст страхової системи найбільш повно розкривається на основі визначення притаманних системі функцій. Аналіз та узагальнення наукового досвіду визначення функцій комерційного і соціального страхування показали, що мають місце безпідставне їхнє розширення, дублювання та нехтування природним змістом. А також зроблено висновок, що функції страхової системи слід розглядати як явище, яке визначає роль страхової системи та напрями її впливу на соціально-економічну сферу суспільства. Застосування методологічного підходу, який полягає в ідентифікації функцій страхування за сферою дії, сприяв поділу функцій страхової системи на соціальні, економічні та політичні, які мають більш розгорнуту систематизацію.

Зазначено, що ефективне функціонування страхової системи базується на основі гармонізації і взаємопроникнення систем соціального і комерційного страхування. Призначення та роль страхової системи знаходять свій прояв не тільки у її функціях, але й в їхній єдності та взаємодії. Тому категорію «страхова система» слід розглядати як цілісне утворення, а функціональне призначення – через принцип гетерархії, який передбачає взаємопов'язані та взаємозалежні відносини.

Таблиця 1

Класифікація функцій страхової системи за сферою дії

Сфери дії	Найменування функцій	Змістове наповнення функцій
Соціальна	Захисна	Полягає у захисті громадян під час настання соціальних ризиків.
	Відшкодування збитків	Забезпечує застрахованим та членам їхніх родин покриття витрат, достатніх для нормального протікання відтворювального циклу.
	Превентивна	Полягає у зниженні ймовірності настання соціальних ризиків і негативних наслідків їхнього прояву.
Економічна	Акумулятивна	Формування спеціалізованих грошових фондів, за рахунок яких покриваються витрати, пов'язані із соціальними, особовими або майновими ризиками.
	Превентивна	Полягає у зниженні ймовірності настання страхових ризиків і негативних наслідків їхнього прояву.
	Перерозподільна	Полягає у формуванні та використанні спеціалізованих страхових фондів.
	Відшкодування збитків	Виплата грошової компенсації в разі настання страхових ризиків.
	Інвестиційна	Забезпечення економіки країни інвестиційними ресурсами.
Політична	Стабілізаційна	Ґрунтується на соціальній політиці держави щодо забезпечення соціальної стабільності у суспільстві.
	Збалансування та диференціації	Полягає у впровадженні державою такої соціальної політики, яка сприяє вирівнюванню життєвого рівня різних соціальних груп населення, які працюють і які не залучені до трудового процесу.

Джерело: розробка автора

Ключовим принципом теорії систем є положення про те, що між структурою системи та її функціями існує визначений, закономірний взаємозв'язок. Функції, незалежно від їхньої природи, можна реалізувати лише в певній структурі. Тому подальшого вивчення потребують організація та структура стра-

хової системи. При цьому потребують ґрунтовного опрацювання питання функціонального призначення окремих елементів системи, питання залежності функціонального призначення між страховою системою як цілісного утворення та іншими системами більш високого рівня.

Список використаних джерел:

1. Кравчук Н. Глобальні фінансові дисбаланси в контексті філософського фундаменталізму, історичного еволюціонізму та проблем методологічного оновлення економічної теорії / Н. Кравчук // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 76–87.
2. Позднякова Л. Роль діалектичного методу пізнання у розвитку теорії страхової системи / Л. Позднякова // Фінансовий простір. – 2016. – № 2 (24). – С. 50–53.
3. Кузьмин В. Принципи системності в теорії і методології К. Маркса / В. Кузьмин. – М. : Политиздат, 1976. – 312 с.
4. Позднякова Л. Основні напрями модернізації страхової системи України в контексті євроінтеграції / Л. Позднякова // Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів : [монографія] / за заг. ред. С. Онишко. – Ірпінь : Вид. Нац. універ. ДПС України, 2016. – С. 412–434.
5. Позднякова Л. Сутність та зміст страхової системи / Л. Позднякова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2016. – Вип. 1 (47). – Т. 2. – 476 с.
6. Тронин Ю. Основы страхового бизнеса / Ю. Тронин. – М. : Альфа-Пресс, 2006. – С. 20.
7. Баранова В. Фінансовий механізм страхової системи України: проблеми функціонування і розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук / В. Баранова ; Одеський держ. ун-т. – О., 2010. – 35 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови: 100.000 слів / за заг. ред. В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2009. – 1008 с.
9. Керимов Д. Философские проблемы права / Д. Керимов. – М. : Юрид. лит., 1972. – 352 с.
10. Общая теория государства и права: Акад. курс : в 2 т. / отв. ред. М. Марченко. – М. : Зерцало, 1998. – Т. 2 : Теория права. – 1998. – 416 с.
11. Бондарук М. Функції соціального страхування в Україні / М. Бондарук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2014. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 161–164.
12. Внукова Н. Соціальне страхування : [навч. посібник] / Н. Внукова, Н. Кузьминчук. – К. : Кондор, 2006. – 352 с.
13. Плиса В. Страхування : [підручник] / В. Плиса. – 3-є вид. – К. : Каравела, 2010. – 472 с.
14. Базилевич В. Страхова справа / В. Базилевич, К. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 351 с.
15. Мачульская Е. Право социального обеспечения / Е. Мачульская. – М. : Инфа, 1977. – 112 с.
16. Соціальне страхування : [підручник] / [С. Юрій, М. Шаврина, Н. Шаманська]. – К. : Кондор, 2004. – 464 с.
17. Круглов О. Функції соціального страхування України в умовах подолання негативних наслідків світової фінансової кризи: теоретичний аспект / О. Круглов // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 463–467.
18. Соціальне страхування : [навч. посібник] / [В. Безугла, О. Загірняк, Л. Шаповал]. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 425 с.
19. Роик В. Основы социального страхования / В. Роик. – М. : Анкил, 2005. – 256 с.
20. Васечко Л. Фінансовий механізм соціального страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. Васечко ; Нац. ун-т ДПС України. – К., 2010. – 23 с.
21. Пожар Є. Функції соціального страхування / Є. Пожар // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 4 (14). – С. 354–357.
22. Тюптя Л. Соціальна робота: теорія і практика : [навч. посібник] / Л. Тюптя, І. Іванова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 574 с.

23. Таркуцяк А. Страхування: питання і відповіді : [навч. посібник] / А. Таркуцяк. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 253 с.
24. Страхування : [підручник] / кер. авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
25. Комадовська В. Управління страховими і перестраховальними операціями при страхуванні життя : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. Комадовська ; ДВНЗ «Київський нац. економ. у-т ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – 19 с.
26. Нечипорук Л. Функції страхування як економічної категорії / Л. Нечипорук // Вісн. Одес. ун-ту внутр. справ. – 2003. – № 1. – С. 231–234.
27. Фурман В. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. Фурман ; ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2006. – 36 с.
28. Гаманкова О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. Гаманкова ; ДВНЗ «Київський нац. економ. у-т ім. В. Гетьмана». – К., 2010. – 33 с.
29. Абрамов В. Страхование: теория и практика / В. Абрамов. – М. : «Волтерс Клувер», 2007. – 512 с.
30. Фурман В. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : [монографія] / В. Фурман – К. : КНЕУ, 2005. – 295 с.

УДК 336.72

Поліщук Н.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
Вінницький фінансово-економічний університет

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Поліщук Н.В. Державна підтримка розвитку іпотечного кредитування сільського господарства. У статті досліджено основні умови, які необхідні для ефективної роботи системи кредитних відносин, пов'язаних з використанням землі. Запропоновано формування іпотечного механізму кредитування сільського господарства. Узагальнення досвіду розвинених країн показало, що без активної участі держави запуск системи земельно-іпотечного кредитування практично неможливий. Іпотечне кредитування сільського господарства в Україні має регулюватися на державному рівні, тому наведено основні засади державного регулювання і підтримки системи іпотечного кредитування в сільському господарстві.

Ключові слова: іпотека, іпотечний кредит, система іпотечного кредитування, іпотечний механізм.

Полищук Н.В. Государственная поддержка развития ипотечного кредитования сельского хозяйства. В статье исследованы основные условия, которые необходимы для эффективной работы системы кредитных отношений, связанных с использованием земли. Предложено формирование ипотечного механизма кредитования сельского хозяйства. Обобщение опыта развитых стран показало, что без активного участия государства запуск системы земельно-ипотечного кредитования практически невозможен. Ипотечное кредитование сельского хозяйства в Украине должно регулироваться на государственном уровне, поэтому приведены основные принципы государственного регулирования и поддержки системы ипотечного кредитования в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: ипотека, ипотечный кредит, система ипотечного кредитования, ипотечный механизм.

Polishchuk N.V. State support for the development of mortgage lending to agriculture. The article investigates the basic conditions necessary for the effective operation of the credit relations system connected with the use of land. The formation of the mortgage mechanism of agricultural lending is proposed. The generalization of the experience of developed countries showed that without active participation of the state, the launch of the system of land-mortgage lending is practically impossible. Mortgage lending to agriculture in Ukraine should be regulated at the state level, therefore the main principles of state regulation and support of the system of mortgage lending in agriculture are given.

Key words: mortgage, mortgage loan, mortgage lending system, mortgage mechanism.

Постановка проблеми. Сьогодні мають місце низька прибутковість сільського господарства та неефективне використання ресурсного потенціалу, а також відсутність фінансових ресурсів довгострокового характеру, тому вирішення проблеми залучення довгострокових інвестиційних ресурсів в агропромислове виробництво значною

мірою пов'язане з розвитком іпотечного кредитування в сільському господарстві. Світовий досвід свідчить про те, що іпотечний механізм дає можливість мобілізувати достатні обсяги інвестицій в сільське господарство.

Для розвитку іпотечного кредитування необхідно, щоб аграрний сектор економіки став сферою інтересів